

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 56
Godina XXVIII
Novembar, 2023.
[str. 247-254]

© Monos 2023

ZAVIČAJ

Novootkriveni neolitski lokalitet na brdu Stražba (između Sladne i Doborovaca)

**Merima Hajdarbegović, MA,
Ago Mujkanović, MA**

U članku se prezentuje novootkriveno arheološko nalazište Stražba, u selu Dobrovci kod Gračanice. Lokalitet se nalazi na tromedi sela Dobrovci, Vranovići i Sladna (Grad Srebrenik). Površinski nalazi su izuzetno brojni, fragmenti keramike, kućnoga lijepa, ostaci litike i glačanog oruđa, upućuju na do sada nepoznato prahistorijsko naselje, koje se na osnovu karakterističnih nalaza može datirati u period neolita (mladeg kamenog doba).

Ključne riječi: Dobrovci, Sladna, Vranovići, Stražba, Grad Gračanica, Grad Srebrenik, neolit, litika, kućni lijep, glačano oruđe.

Stražba je naziv koji možemo susresti u svim krajevima naše države, pa tako i u gračaničkom kraju. U prošlosti su to, vjerovatno, bila mjesta na kojima se stražarilo, kako bi se stanovnici naselja blagovremeno upozorili na nadolazeću opasnost. Stražba o kojoj pišemo (tt 482) nalazi se na jako značajnoj putnoj komunikaciji (Sl. 1. i Sl. 2.). Sa lokaliteta su se u prošlosti mogli nadzirati putevi koji su vodili od Posavine ka dolini Spreče, a posebno put koji je spajao srednjovjekovne gradove Soko i Srebrenik.¹ Nedaleko od ovog brda nalazi se još jedan značajan toponim, Panađurište, naziv za mahal u selu Sladna. Pod ovim toponimom podrazumijeva se mjesto gdje se održavao sajam (vašar, panađur) u srednjem vijeku.²

Na mnogim arheološkim lokalitetima vidljive su ruševine, no neka su nalazišta skrivena i zatrpana ispod tla, a

1 Naziv Stražba nosi i veće brdo sjeverno od Gračanice (tt 454), a slični toponimi su i Straževac, Straža itd. Od istog značenja su i nazivi uzvišenja Varda, Vardište (od lat. guarda = straža).

2 Šire o tome: Rusmir Djedović, "Mahala Panađurište u Sladnoj", *Biljeg Srebrenika*, Broj 7-8., Srebrenik 2010., 93-98.

njihovi tragovi ukazuju se periodično, samo tokom poljoprivrednih radova. Tako je tokom poljoprivrednih radova otkriven i ovaj arheološki lokalitet pod nazivom Stražba, na teritoriji sela Doborovci, koje pripada administrativnim okvirima grada Gračanica. Lokalitet se nalazi s lijeve strane regionalnog puta R461 Gračanica – Srebrenik, ako dolazimo iz pravca Gračanice. Nadmorska visina lokaliteta je 482 metra, a geografske koordinate lokaliteta su 44°44'27"N i 18°23'04"E. Lokalitet se nalazi na tromedi sela Doborovci, Sladna i Vranovići, te ne granici teritorija gradova (daskora općina) Gračanica i Srebrenik. Ispod lokaliteta se nalazi firma Muftić d.o.o., koja se bavi proizvodnjom rezane građe. Na samom vrhu brijega nalazi se veći plato, koji je pogodan za formiranje naselja (Sl. 4.). Najlakši pristup platou je blagom kosom sa zapadne strane (Sl. 3.).

Ovaj lokalitet s okolinom je rekognosciran tri puta, jednom u martu 2018. godine i dva puta u martu 2023. godine.³ Radi se o većem arheološkom lokalitetu, površine od preko 43.000 m², koja je podijeljena na četiri parcele.⁴ Većina lokaliteta se koristi za sijanje žitarica, što dovodi do oštećivanja arheoloških slojeva usljed oranja dubokim plugom i freziranja oranica. U okolini ovog platoa nalaze se brojni izvori vode (Sl. 5.). Posebno je zanimljivo da se u podnožju ovog lokaliteta nalazi izvor slane vode, kojeg lokalni stanovnici nazivaju Slanska voda, a pripada mjesnoj zajednici Sladna. To je jedan od dva zabilježena izvora u

ovom selu, drugi se zove Slatina.⁵ U sjeвероistočnoj Bosni veliki broj prahistorijskih naselja formiran je oko izvorišta slane vode iz koje se dobijala so. So je bila jako bitan resurs u periodu neolita. Proces dobijanja soli se mogao vršiti na dva načina: isparavanjem vode na suncu ili prokuhavanjem vode i njenim isparavanjem.

Prilikom rekognosciranja, na površini zemljišta (tj. na oranicama) uočen je količinski bogat kameni materijal, prije svega fragmenti kamena rožnjaka, nastali kao rezultat procesa izrade alatki. Susreću se uglavnom različiti odbici, nukleusi, korteksi, kao otpad od obrade, ali je pronađen i veći broj ljepše obrađenih kremenih nožića pravilnog oblika. Prikupljeno je i nekoliko cijelih uglačanih kamenih oruđa, kao i njihovi fragmenti. Nađen je i veći broj fragmenata keramičkih posuda. Uglavnom su to fragmenti posuda grube fature, rađeni od slabo prečišćene zemlje sa uočljivim zrcima pijeska. Njihova boja varira od žutosmeđe, preko crvenkaste do sive. Manji broj fragmenata je od posuda znatno bolje fature, rađenih od prečišćene zemlje: oni su tanji, njihova boja je uglavnom tamna, od mrko-sive do crne (što je postignuto posebnim načinom pečenja), a uočavaju se i tragovi poliranja. Pronađen je samo jedan fragment sa plastičnim ornamentom, ukrašenim utiskivanjem prsta, te jedan fragment na kome se uočava pregib bikonične posude (Sl. 6.).⁶

Spomenuti podaci, iako oskudni, daju mogućnost za donošenje određenih zaklju-

3 Prvi put, 2018. godine, rekognosciranje šireg okolnog terena (s naglaskom na dva brežuljka gradinskog izgleda) proveli su mr. Edin Šaković i Ago Mujkanović, MA arheologije; tom prilikom nije pregledan sam lokalitet Stražbe. U martu 2023. godine rekognosciranje su obavili mr. sc. Rusmir Djedović (iz Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK) i Ago Mujkanović, i treći put Merima Hajdarbegović, MA arheologije i Ago Mujkanović.

4 Dostupno na: Geoportal/Katastar.ba <https://www.katastar.ba/geoportal> (Pristupljeno: 10.10.2023.). Parcele na kojima se nalazi lokalitet Stražba nalaze se u sastavu k.o. Doborovci, k.č. 3089, 3090, 3092/1, 3092/2.

5 Samo selo Sladna u starijim izvorima naziva se *Slana*.

6 Materijal koji je prikupljen tokom rekognosciranja, predat je u gračanički muzej.

čaka. Prije svega, materijal koji se prilikom oranja našao na površini je količinski dosta obiman. Naročito smo prilikom drugog izlaska na teren, 2023. godine, prikupili veliki broj fragmenata keramike i litike, što ukazuje na dosta bogat kulturni sloj, koji započinje odmah ispod humusnog sloja. Arheološki materijal je disperziran na dosta velikoj površini, što ukazuje na to da se radi o ostacima većeg neolitskog naselja. Arheološki materijal se, kako rekosmo, sastoji od primjeraka glačanih kamenih oruđa, obilja litike, uključujući i ljepše izrađene nožice, potom kućni lijep i fragmente keramičkih posuda. Sav navedeni materijal daje nam dovoljno informacija da lokalitet možemo datirati u neolit (mlađe kameno doba). Prikupljeni površinski nalazi keramike odgovaraju keramici pronađenoj na neolitskim naseljima u široj okolini, uključujući Korića Han kod Gračanice,⁷ i Duje u Doboj Istoku.⁸ Ugláčana crna keramika je veoma česta u vinčanskoj kulturi srednjeg i mlađeg neolita, a isto vrijedi i za plastične ornamente, ukrašene otiskom prsta, iako se oni javljaju i u kasnijim prahistorijskim razdobljima.

Zbog svega toga, arheološki lokalitet Stražba u Doborovcima bismo, za sada s dosta opreza, mogli svrstati u krug vinčanskih neolitskih naselja sjeveroistočne Bosne. Ovom lokalitetu najbliža do sada otkrivena neolitska naselja su spomenuti Korića Han kod Gračanice i Duje u Klokočnici. Sjeveroistočnu Bosnu su zaposjeli prvo nosioci starčevačke kulture, a do kraja neolita taj prostor je pripadao nosiocima vinčanske kulture.⁹

Arheološko nalazište Stražba je svakako od značaja za izučavanje najstarije prošlosti, odnosno života neolitskih zajednica na području Srebrenika i Gračanice, te okolnih krajeva. Poseban značaj ima za Srebrenik i tamošnju lokalnu zajednicu: naime, svega nekoliko arheoloških lokaliteta je evidentirano na području grada Srebrenika. Ovo je prvi i za sada jedini neolitski lokalitet koji je u neposrednoj blizini ovoga grada. Dok sama Stražba pripada teritoriji grada Gračanica, navedeni izvor slane vode Slatina (za kojeg pretpostavljamo da je bio u uskoj vezi sa nastankom ovog prahistorijskog naselja) je na teritoriji Grada Srebrenika, tako da ovaj lokalitet ima veliki značaj za oba grada. Stoga se nadamo da će u dogledno vrijeme zainteresirati kako arheološku struku, tako i lokalnu zajednicu, te da će na njemu biti poduzeta ozbiljnija i obimnija istraživanja, odnosno iskopavanja, jer bi ovo bili prvi podaci za ovaj kraj iz perioda neolita.

Lokalitet je neophodno dokumentovati putem zaštitnih arheoloških istraživanja (iskopavanja), a do tada, na lokalnom nivou proces zaštite bi trebalo provesti u sklopu prostornog planiranja.

LITERATURA

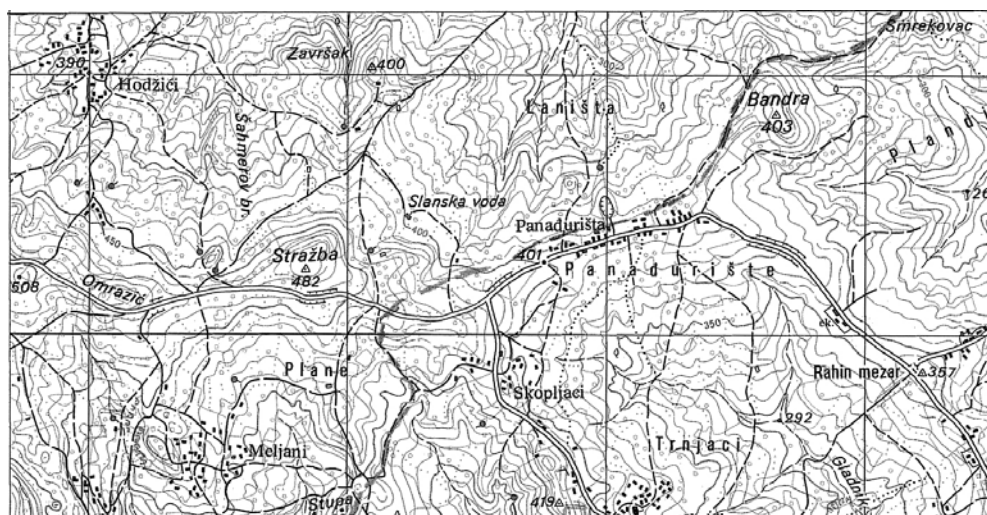
1. Basler, Đuro 1961: Paleolitsko nalazište na Krčevini u Maloj Brijesnici kod Gračanice, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XII, 5-7
2. Benac, Alojz 1964: Studije o kamenom i bakarnom dobu u sjeverozapadnom Balkanu, Sarajevo: Veselin Masleša.
3. Čović, Borivoj 1961: "Rezultati sondiranja na praistorijskom naselju u Gornjoj

7 Milica Kosorić, "Praistorijska naselja na području Spreče", *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, XIII, 1980, 105-106.; Ivan Puš, "Neolitsko naselje u Tuzli. (Slučajni nalaz iz Rudarske ulice)", *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, I, 1957., 85-102.; Borivoj Čović, Rezultati sondiranja na praistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, nova serija, Arheologija, XV-XVI, 79-139.

8 Edin Šaković, "Arheološko nalazište na lokalitetu Duje (općina Doboj-Istok) ", *Gračanički glasnik*, Godina XX, Broj 39., Gračanica 2015., 44-53.

9 Brunislav Marjanović, *Neolitsko doba*, Arheološki leksikon BiH, Tom 1., Srajevo 1988., 17.

- Tuzli”, Glasnik Zemaljskog muzeja, nova serija, Arheologija, XV-XVI, 79-139.
4. Garašanin, Milutin 1979: “Centralnobalkanska zona. Vinčanska grupa”, Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja, 1979., 144-211.
 5. Kosorić, Milica 1980: “Praistorijska naselja na području Spreče”, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, 1980, 103-116.
 6. Puš, Ivan 1957: “Neolitsko naselje u Tuzli. (Slučajni nalaz iz Rudarske ulice)”, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, I, 1957., 85-102.
 7. Šaković, Edin 2015: “Arheološko nalazište na lokalitetu Duje (općina Doboj-Istok)”, Gračanički glasnik, Godina XX, Br. 39., Gračanica 2015., 44-53.

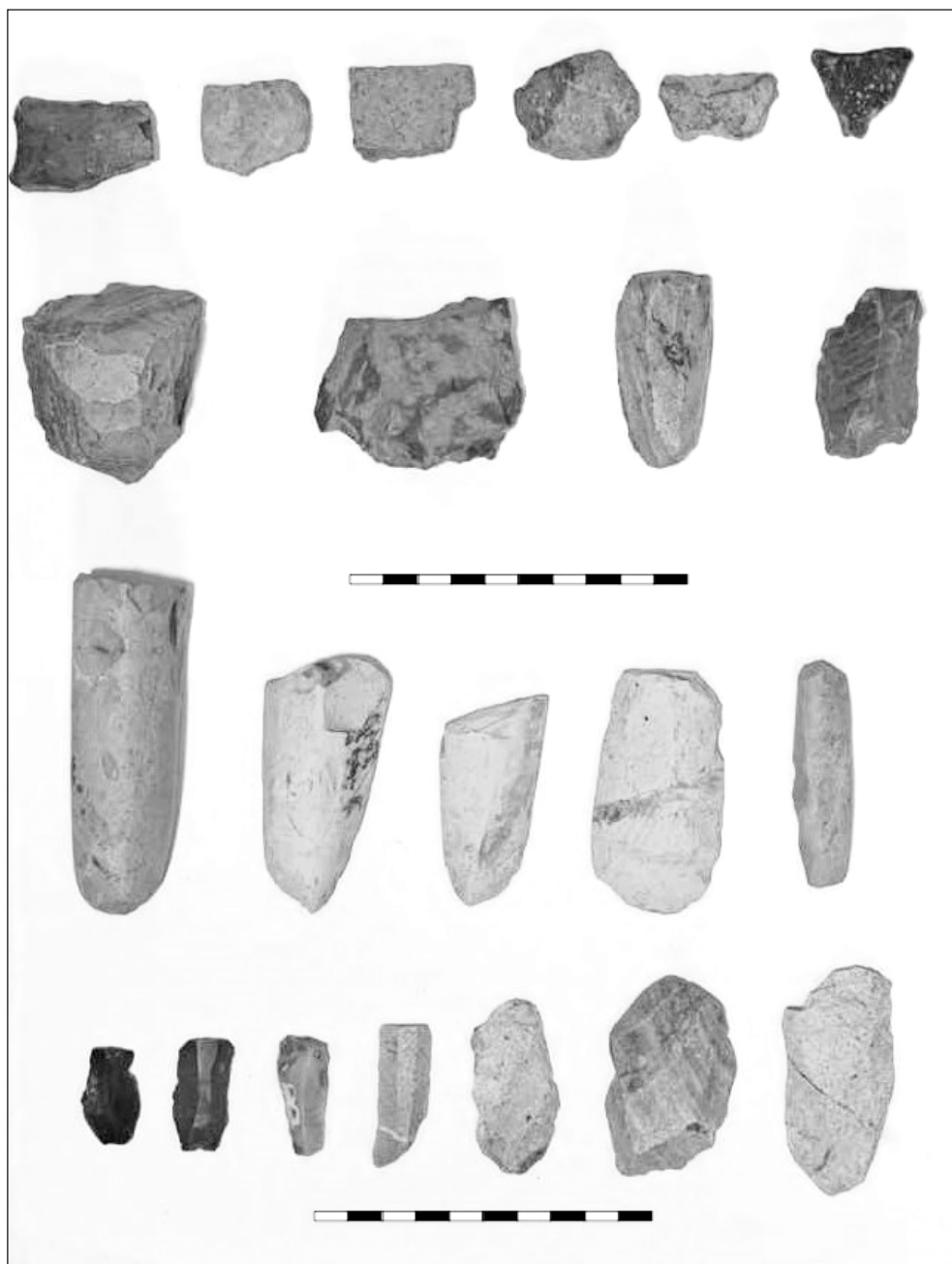
Sl. 1. Topografska karta lokaliteta Stražba s bližom okolinom (razmjera 1:25000, Vojnogeografski institut Beograd, 1983., isječak iz sekcije Doboj 425-4-2)

Sl. 4. Plato arheološkog lokaliteta Stražba, pogled s istočne stran (Foto: Ago Mujkanović)

Sl. 5. Izvor sa sjeverozapadne strane lokaliteta Stražba (Foto: Ago Mujkanović)

Sl. 6. Arheološki nalazi s lokaliteta Stražba (Odozgo, prvi red – fragmenti keramike, drugi red – jezgre, treči red – glačane alatke, četvrti red – sječiva)

SUMMARY
**NEWLY DISCOVERED NEOLITHIC SITE ON STRAŽBA HILL (BETWEEN
SLADNA AND DOBOROVAC)**

This article presents a newly discovered archaeological site called Stražba, located in the village of Doborovci near Gračanica. The site is situated on the border of the villages of Doborovci, Vranovići, and Sladna (Municipality of Srebrenik). Surface findings are abundant, including pottery fragments, domestic artifacts, lithic remains, and polished tools, suggesting an unknown prehistoric settlement that can be dated to the Neolithic period (Late Stone Age) based on characteristic finds.
